

Jak na šedou ekonomiku? Návrat EET, povinné přijímání karet a digitální stát

– TEXT – Jan Němec – FOTO – Shutterstock

Děravý státní rozpočet, schodkové hospodaření státu a způsoby, jak se s deficitem poprat, budou patřit mezi hlavní témata letošního předvolebního boje. Jelikož je ale zvyšování daní, případně osekávání výdajů krajně nepopulární, hledají politici při lákání voličů méně bolestivé způsoby, jak přisypat nové příjmy do eráru. Jedním z nich je bezesporu zkrocení šedé ekonomiky a zdanění té části hospodářství, která dnes uniká pozornosti úřadů. Ve hře není málo: podle odhadů stát ročně přichází na daních o stovky miliard korun.

Bilion v hledáčku

Studie poradenské společnosti Kearney, o které se nyní v souvislosti s šedou ekonomikou mluví nejvíc, loni

Odhady velikosti šedé ekonomiky v Česku se liší. I ty nejoptimističtější ale hovoří o ztrátách na daních za stovky miliard.

odhadla velikost stínové ekonomiky v Česku zhruba na 14 procent HDP, tedy v absolutních číslech na jeden bilion korun. Tolik peněz proteče v šedé zóně, mimo dosah finančních úřadů a přínosů pro státní rozpočet.

Kolik by zdanění alespoň části z tohoto „šedého“ bilionu eráru přineslo? „Kdyby se podařilo snížit objem šedé ekonomiky o třetinu, zvýšili bychom daňové výnosy zhruba o 100 miliard korun,“ tvrdí vedoucí

partner poradenské společnosti Kearney Martin Kuča.

Nakolik jsou tyto odhady přesné, je ovšem diskutabilní. „Šedá či stínová ekonomika je ze své podstaty velmi těžko měřitelná a její odhady se liší dle použité metodologie,“ upozorňuje analytik poradenské společnosti PwC Dominik Kohut.

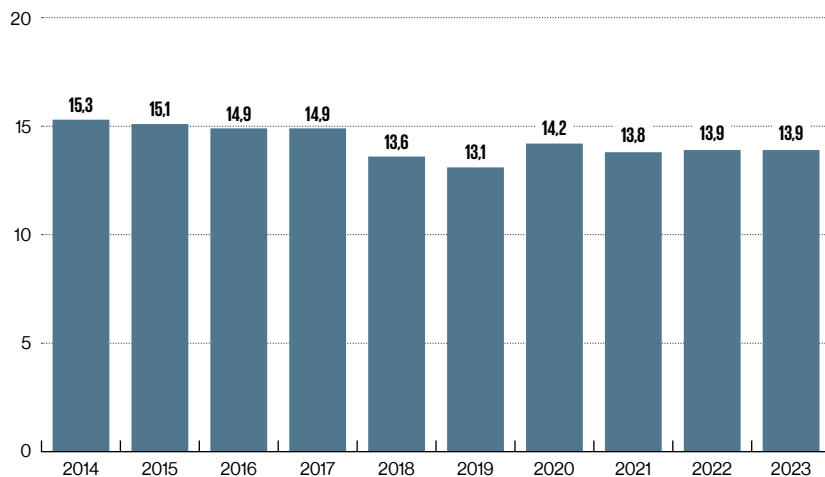
Zatímco studie společnosti Kearney hovoří o 14procentní šedé ekonomice v poměru k HDP, jiné analýzy uvádějí výrazně odlišná čísla. Odhady velikosti šedého segmentu hospodářství se v nich v posledních letech pohybovaly od 6,5 procenta HDP podle letošní studie poradenské společnosti EY přes zhruba devět procent spočítaných ekonomy Mezinárodního měnového fondu před třemi lety až po zmiňovaných 14 procent, k nimž došli analytici Kearney. Důvodem tak velkého rozptylu odhadů jsou právě různé použité metodiky a také různě definované oblasti, které se v nich do stínové ekonomiky řadí.

Republika cash only

Karty nebereme, cash only. S cedulemi upozorňujícími zákazníky na nutnost stavět se před placením nejprve pro hotovost do bankomatu, je možné se setkat v restauracích nebo stáncích s občerstvením po celém Česku. A obzvláště mnoho je jich k vidění během letní sezony například na některých festivalech, v kempech nebo sezonních podnicích s občerstvením.

Velikost stínové ekonomiky v Česku

Podíl stínové ekonomiky na HDP (%)

Zdroj: Kearney

Gastronomie

bývá s šedou ekonomikou spojována nejčastěji. Krácení tržeb v restauracích umožňuje používání hotovosti.

Právě sektor gastronomie bývá s šedou ekonomikou spojovaný nejčastěji, jelikož je nejviditelnější. Podle zmiňované studie společnosti Kearney mimo systém proteče u stravovacích a ubytovacích služeb bezmála polovina tržeb. V absolutních číslech tak šedá „hospodská“ ekonomika představuje přes 56 miliard korun. Skoro polovina tržeb se odehrává v šedé zóně také v případě kulturních akcí, přepočteno jde o více než 35 miliard.

Vůbec největší podíl šedé ekonomiky našli analytici Kearney v sektoru služeb domácnostem, jako jsou úklid nebo hlídání dětí, kde se nepřízná dokonce 53 procent tržeb. Zároveň jde ale o relativně malý sektor, kde státu uniká asi 3,6 miliardy korun.

Opačný poměr je ve zpracovatelském průmyslu. V něm je sice podíl šedé ekonomiky jen asi 10procentní, s ohledem na obrovský objem peněz, které se v průmyslu protáčí, jde ale zároveň o nejcitelnější ztráty pro státní rozpočet. Nezdáněno a skryto

zůstává v průmyslu přes 160 miliard korun ročně.

Analýza společnosti Kearney dochází k závěru, že nejčastější je přesouvání části byznysu do šedé zóny v sektorech, kde se nejvíce používají hotovostní platby. Z toho vycházejí i recepty, které ekonomové či poradenské společnosti vládě navrhuji k přesunu části šedé ekonomiky na světlo a její zdanění.

Kontrolní hlášení a EET

Přestože různé studie a analýzy přicházejí s různými odhady velikosti české stínové ekonomiky, dvě věci mají společné. Za prvé, ve všech případech dospívají k závěru, že se v Česku objem paralelního, nezdaněného hospodářství postupně zmenšuje. A za druhé, problém šedé ekonomiky je v Česku v rámci Evropy relativně malý. „Česko je na tom lépe než většina zemí regionu střední a východní Evropy, výrazně lépe než země jižní Evropy a zároveň jsme pod

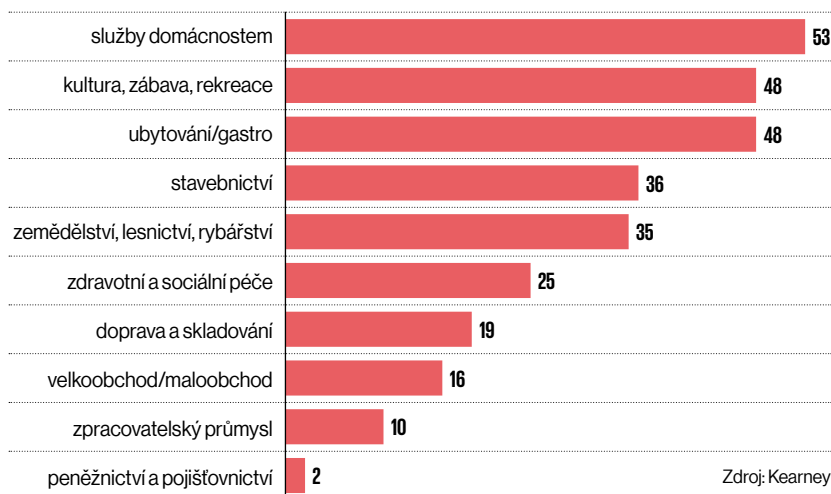
průměrem EU,“ konstatuje Dominik Kohut. Autoři studií se shodují i v příčinách klesajícího objemu stínové ekonomiky: tou hlavní je rostoucí podíl bezhotovostních plateb, dalšími pak různá opatření, která stát v boji s krácením tržeb v minulosti zavedl.

Co se státních intervencí do stínové ekonomiky týče, ekonomové zmiňují dva hlavní nástroje. „Klíčovým opatřením v boji s šedou ekonomikou bylo a zůstává kontrolní hlášení, díky kterému se v zásadě vymýtily karuselové podvody,“ jmenuje první z nich Kohut. Podle údajů finanční správy se díky kontrolnímu hlášení podařilo zamezit podvodům v řádech desítek miliard korun. Doměřená DPH na základě hlášení dosáhla mezi lety 2016 až 2022 bezmála 11 miliard.

Druhým nástrojem byla elektronická evidence tržeb. U ní jsou ovšem skutečné přínosy pro státní kasu sporné. „Odhadů dopadů EET do státní kasy existují v rámci politického boje desítky. Pokud bychom se

Stínová ekonomika dle sektorů

Podíl stínové ekonomiky (% hrubé přidané hodnoty sektoru)

o nich bavili řádově, budou to dnes ale spíše jednotky než desítky miliard,“ upozorňuje Kohut, že původní sliby o desítkách miliard získaných pro erár se nenaplnily.

Jeho slova potvrzuje například i zjištění Nejvyššího kontrolního úřadu, který se EET zabýval v roce 2023, tedy po jejím definitivním zrušení Fialovou vládou. Úřad dospěl k závěru, že finanční správa díky evidenci tržeb v letech 2017 a 2018 vybrala na DPH navíc 5,5, respektive

6,9 miliardy korun. Ministerstvo financí pak ve státních závěrečných účtech vyčíslilo přínos EET pro státní kasu na 4,1 miliardy pro rok 2017 a 4,2 miliardy o rok později.

Evidence tržeb se vrátí

Jaká opatření se nabízejí pro další snižování šedé ekonomiky do budoucna? Nejvyšší kontrolní úřad především vyzývá k návratu EET. Ve své zprávě argumentuje, že finanční správa kvůli jejímu zrušení přišla o důležitý

nástroj pro cílené prověřování daňových úniků. „Správci daně využívali údaje z EET při doměření daně v případech rozdílů mezi údaji v daňových přiznáních k DPH, dani z příjmů fyzických osob a dani z příjmů právnických osob a údaji z EET,“ píše NKÚ.

Zrušení EET podle kontrolorů vedlo také například k tomu, že podnikatelé ztratili motivaci registrovat se k placení DPH, přestože překročili zákonný limit dvou milionů ročního obratu. Část obratu jednoduše nepřiznali, což by při vykazování tržeb prostřednictvím evidence nebylo možné.

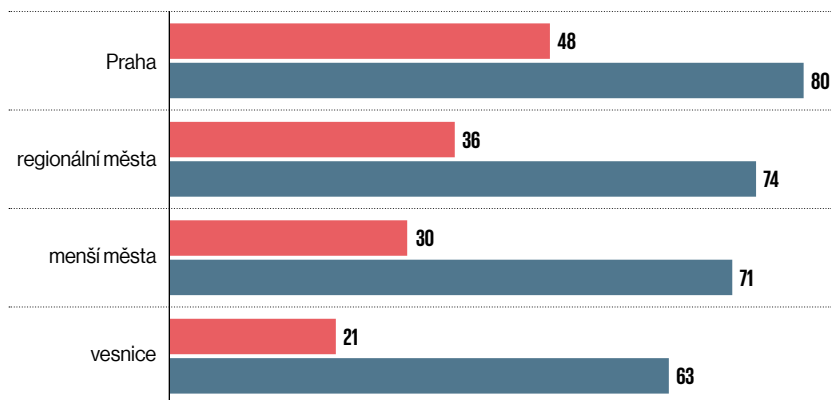
Zrušení EET vedlo podle zprávy NKÚ k horšímu prověřování daňových úniků a posílení šedé ekonomiky.

Dalším opatřením v boji proti šedé ekonomice by měl být tlak na omezení plateb v hotovosti. „Jednou z oblastí je navýšení množství a vůbec možností digitálních plateb. Digitální platby spolehlivě šedou ekonomiku zmenšují,“ konstatuje Martin Kuča ze společnosti Kearney.

Jak toho dosáhnout? Jednou z možností je zavedení povinnosti přijímat bezhotovostní platby pro obchodníky. Nápad na takový zákon se objevil i v Česku a trochu paradoxně diskuse o něm začaly v podnikatelském prostředí. „Hotovost má vlastně nefér výhodu vůči už dominantnímu způsobu digitálních plateb. Když má to právo hotovost, dejme ho i digitálním platbám,“ tvrdí člen představenstva Asociace malých a středních podniků a živnostníků Luboš Kastner. Souhlasí s tím i zástupci obchodníků. „Pokud stát zákonem stanovuje, že podnikatelé musí přijímat hotovost,

Podíl gastro podniků přijímajících karty (v %)

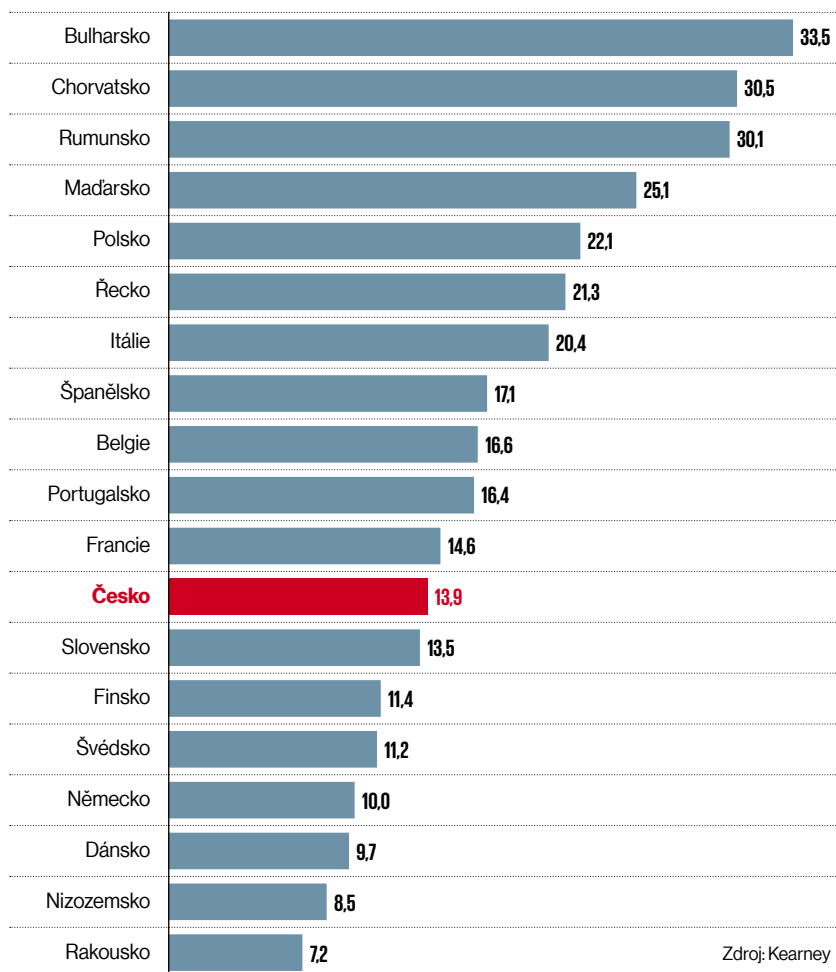
■ 2019 ■ 2024

Zdroj: Dotyčka

Srovnání stínové ekonomiky v Evropě (vybrané země)

Podíl stínové ekonomiky na HDP (%)

Zdroj: Kearney

měl by zároveň stanovit, aby (s výjimkou těch nejmenších) museli nabízet i nějakou formu bezhotovostního placení,“ míní prezident Svazu obchodu a cestovního ruchu Tomáš Prouza.

Posílit zájem o digitální platby může i digitalizace státní správy, která by například zavedla možnost platit daně, poplatky nebo pokuty výhradně bezhotovostně, případně integrovala bezhotovostní platby do státních služeb třeba přes Portál občana.

Studie poradenské společnosti EY mezi nástroje pro omezení šedé ekonomiky řadí také využití pokročilých

technologií, jako jsou umělá inteligence a analýza velkých dat, při monitorování transakcí a odhalování daňových úniků finančními úřady. Lepší přehled o plnění daňových povinností podle EY může přinést i lepší koordinace a sdílení dat mezi jednotlivými státními institucemi a úřady.

Podpořit rozšíření digitálních plateb může zavedení povinného přijímání karet. Souhlasí s ním i sami obchodníci.

Studie doporučuje křížové ověřování informací z trhu práce, finančních systémů a veřejných databází, aby se omezily nevidované transakce.

Novinky v digitalizaci státu, která umožní lepší a efektivnější kontroly berních úředníků, chystá také finanční správa. Ta připravuje nový informační systém nDIS, který by měl být k dispozici už od příštího roku. Systém bude umět například předvyplnit daňové priznání, pomůže ale i k lepšímu výběru daní. „Extrémně nám pomůže při práci s daty, která má stát z různých zdrojů k dispozici. Když budeme mít k dispozici velké datové soubory, které dokážeme efektivně zpracovat, bude z toho velmi dobře vidět jakékoliv anomální chování – tedy že se například daňový subjekt chová jinak než zbytek daného trhu,“ vysvětluje šéfka finanční správy Simona Hornochová. Její úřad tak díky novince bude umět lépe odhalit třeba vystavování fiktivních faktur.

Z předvolebních programů hlavních politických stran zatím není jasné, která z opatření navrhovaných experty hodlají využít. Jistý je zatím jen slib ANO obnovit elektronickou evidenci tržeb a dotáhnout ji do poslední fáze, kdy si terminály pro zasílání údajů o tržbách finančnímu úřadu budou muset pořídit také řemeslníci, potravináři, právníci, účetní a další profese.

I pokud by budoucí vláda ale nepřišla s žádnými razantními návrhy, podíl stínové ekonomiky bude s velkou pravděpodobností klesat „sám od sebe“. „Podíl plateb se zcela otočil ve prospěch bezhotovosti. Bezhotovostní platby navíc fungují na impuls a poptávku zákazníků a dospěly dnes do bodu, že podnikatel s režimem cash only je zpravidla sám proti sobě, neboť přichází o část zákazníků,“ myslí si Kohut. ■